

הלכות שבת – שיעור 16

מלאכת דש – חלק ב'

חליבה

תולדה נוספת למלאכת דש היא חליבת בהמה, ודמיונה לדש הוא בכך שמפרק את החלב ממקום גידולו בדד הבהמה, ולכך אסור מן התורה לחלוב בהמה בשבת (רמב"ם שבת ח י, משנ"ב שה עא ושעה"צ סה). אמנם משום צער בעלי חיים כדי שלא תצטער הבהמה מריבוי החלב שבדדיה, התירו לחלוב את הבהמה ע"י גוי, אך אסור לשתות חלב זה בשבת, אלא צריך להמתין עד מוצאי שבת (שו"ע שה כ, ומשנ"ב עג, ועיי"ש שטוב יותר שיחלוב את הבהמה לתוך מאכל. ובמקום שאי אפשר לחלוב ע"י גוי, מותר בשעת הדחק לחלובה ע"י ישראל באופן שהחלב ילך לאיבוד - חזו"א נו ד, שש"כ כז מט נ, חזו"ע שבת ד עמי קיג. וראה עוד חזו"ע שם עמי קכח, ובשו"ת יבי"א ט ל, ואול"צ ב מג ד).

הנקה ושאיבת חלב אישה

הנקה רגילה של התינוק נחשבת כדרך אכילה ואינה בכלל המלאכה כלל, כשם שמציצת הפרי בתוך פיו אינה נחשבת כדישה אלא כאכילה (שו"ע שבת, לה שולחן שלמה שכת, לה).

שאיבת חלב לתוך כלי: שאיבת חלב לתוך כלי הינה בכלל המלאכה מהתורה, כיון שמנתקים את החלב ממקום גידולו הטבעי (שו"ע סי' שכ סעיף לד).

היתרים שונים בשאיבת חלב בשבת

חשש סכנה: מותר לשאוב חלב עבור תינוק הזקוק לחלב אם דווקא, ואינו יכול לינוק מאימו משום פיקוח נפש, ויש להעדיף לשאוב במשאבה חשמלית המופעלת על ידי שעון שבת כדי למעט במלאכה (שו"ע שכח לד ומשנ"ב קיא, ביה"ל ד"ה ותניק. שעה"צ פא, יביע אומר ט לב, הגר"ש"ז אויערבך שש"כ לו כב והערה סז, וכן מורה הגר"ע פריד, וראה עוד אול"צ ב לו ח).

במקום צער: מותר לאשה המצטערת מעודף החלב או אם קיים חשש שיתייבש החלב ולא תוכל יותר להניק אם לא תוציא עכשיו מן החלב, לשאוב חלב לתוך כלי ובתנאי שילך לאיבוד - כגון שתקלחנו לתוך הכיור, או לתוך כלי שיש בו חומר פוגם כדוגמת סבון וכיו"ב.

טעם ההיתר, או משום שמפרק לאיבוד אינו בכלל המלאכה, או משום שהתירו מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום צער שכזה, ויכולה לעשות כן ע"י משאבה ידנית או משאבה חשמלית המופעלת מבעוד יום ע"י שעון שבת, ועדיף יותר ע"י משאבה חשמלית בדרך המותרת כדי למעט במלאכה (שו"ע של ח, משנ"ב לב, שש"כ לו כא והערה סג סה. וכשאין מצוי לה חומר פוגם ניתן להקל ע"י שתשאב כמות קטנה ותשפוך מיד לאיבוד את החלב וכן הלאה, ראה שש"כ שם הערה סד, יבי"א ט ל אות ח, אול"צ ב לו כד).

סחיטת בגדים

איסור סחיטה נוסף שמצאנו בגמ' הוא סחיטת בגדים, וכתבו הפוסקים שסחיטת בגדים אסורה מצד שתי מלאכות:

א. כשסוחט את הבגד מ'מים' שבתוכו עובר משום מלאכת מלבן, שהסחיטה היא מצרכי הכיבוס שע"י כך יוצא הלכלוך שבתוך הבגד, וזאת אף כאשר סוחט את המים מתוכו לאיבוד (ונבאר זאת בס"ד במקומו).

הלכות שבת – שיעור 16 מלאכת דש – חלק ב'

ב. מלאכת דש (מפרק), בין כשבלוע ממים ובין כשבלוע משאר משקים, לפי שדומה לסחיטת פירות, שמפרק את המשקה הבלוע מהבגד לחוץ, אמנם כאשר אינו צריך את המשקה היוצא מן הבגד כגון שסוחטו לאיבוד, אינו עובר מהתורה על מלאכת דש, שעניינה של מלאכת דש היא הוצאת המשקה להשתמש בו שבכך מחשיבו למשקה, אולם חכמים אסרו את הסחיטה גם כאשר סוחט את המשקה לאיבוד (שו"ע שב ט יב ומשני"ב לט נח, שו"ע שכ טז- יח ומשני"ב נה, ביה"ל יח ד"ה יש וד"ה טוב).

דוגמאות מעשיות

ניקוי השולחן: אסור לנקות את השולחן או השיש במטלית רטובה, משום שבשעת הניקוי נסחטים המים מן המטלית (שו"ע שכ יז, ומשני"ב מו מח, וראה ש"כ יב הערה לח).

נשפך משקה על השולחן לא ינגבו עם מפיות נייר שע"י כן ודאי יסחטו, אלא רק יניח המפיות על מקום המשקה, או ינגבו בנחת ע"י מגבת שבוזה אין חשש שיסחט (שו"ע שב יב ומשני"ב נח, אול"צ ב כד ח).

שטיפת כלים: אסור לשטוף כלים בשבת באמצעות ספוג כלים, צמר פלדה ו'סקוטש ברייט', משום שבעת שפשוף הכלים ודאי יסחטו (שו"ע שכ יז ומשני"ב מח, ש"כ יב יא יג).

שימוש בסליל פלסטיק או מברשת סינטטית: מהתורה אין איסור סחיטה בשער ובעור, משום שקשים ואינם בולעים אלא המשקה רק מונח על גבם, ונמצא שאינו מפרק את המים מתוכם. אך מכל מקום אסרו חכמים לסחטם משום שנראה כסחיטה, לפי שהמים מקובצים בהם ויוצאים החוצה (משני"ב שכ נה, של ז, ביה"ל שב ט ד"ה אסור).

ומטעם זה גם מברשות או מטליות העשויות מחומר סינטטי או מפלסטיק שאינם בולעים אסור לסחטם לפי שנראה כסוחט, ברם כתבו הפוסקים שזאת רק במקרה שהסיבים צפופים שדומה בכך לסוחט, אך אם אין הסיבים צפופים והאוויר ניכר בין הסליל והסיבים, מותר שכן אין זה בגדר סחיטה כלל (הגר"ש¹ אויערבך ש"כ יב יא והערה לו מה מו, אול"צ ב לד ב, וראה עוד מש"כ ביביע אומר ד ל יט).

שימוש במגבונים: לענין שימוש במגבונים לחים בשבת האריכו הפוסקים, ולגופו של ענין המציאות היא שיש מים שבלועים בתוך המגבון, ויש מים שנמצאים מעליו ואינם בלועים בו, ואמנם מצד המים שנמצאים מעליו אין איסור, אך ישנו חשש שתוך כדי הניגוב יסחטו המים הבלועים במגבון¹. ולמעשה יש מפוסקי אשכנז האוסרים להשתמש בכל סוגי המגבונים בשבת משום איסור סוחט לפי שאי אפשר להיזהר בזה מסחיטה (שו"ת שבט הלוי ח נט, י נח, ארחות שבת יג מו ובבירורי הלכה ז, וכן מורה הגר"ע פריד²).

¹ ויש בזה עוד נידונים רבים אך אין כאן המקום לפרטם.

² אולם לדברי השבט הלוי עולה שאם סחטם לפני שבת באופן שאינם רטובים כ"כ, יש להקל לנקות בו את התינוק ע"י שיקנח בנחת, אך לגדול בריא אין צורך להקל.

הלכות שבת – שיעור 16

מלאכת דש – חלק ב'

ויש מפוסקי אשכנז שמקילים להשתמש בהם לניקוי התינוק כאשר מנגב בנחת ולא לוחץ בחזקה שאינו ודאי שיסחט בכך (הגרש"ז אויערבך שש"כ יד לו והערה צט, מנחת אשר א יד ראה שם נימוקו וכתב שכן נוהגים בבית הגר"מ פיינשטיין ע"פ תשובתו באג"מ ב ע"ג).

אולם פוסקי ספרד הקלו להשתמש בכל סוגי המגבונים לניקוי תינוק, בתנאי שינגב בנחת ולא בלחיצה חזקה כך שאינו ודאי שיסחטו המים שבתוך המגבון (חזו"ע שבת ד עמ' קמח, וראה מעשה השבת בירורי הלכה ו מש"כ בזה).

חיטוי פצע : לדעת האוסרים שימוש במגבונים, אסור להשתמש בצמר גפן טבול בנוזל לצורך חיטוי פצע משום איסור סחיטה, אך מותר לשפוך מעט חומר חיטוי ע"ג הפצע ולקנח בצמר גפן יבש (שש"כ לב נט, לה יב בשם הגרש"ז אויערבך, ארחות שבת יג מה).

ולדעת המתירים במגבונים כשמנגב בנחת, כך מותר בצמר גפן טבול בחומר חיטוי כשמנגב בנחת (מעשה השבת ה מט).

³ ואמנם בדברי הגרש"ז אויערבך והאג"מ ישנה מבוכה גדולה ראה ארחות שבת בירורים ז, ברם במנחת אשר הביא ששמע מהגר"י נויבירט שזמן קצר לפני הסתלקותו הורה הגרש"ז אויערבך היתר בזה וכנ"ל. ואמנם בשש"כ יד לו הגביל ההיתר רק למגבוני נייר ולא בד, אך במנחת אשר הקל בכל סוגי המגבונים וכפי הנראה מדברי הגרש"ז אויערבך.